

Яцишин А.В., Буров О.Ю., Носенко Ю.Г. Онлайн енциклопедії: сучасний стан та перспективи розвитку. Збірник матеріалів ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених «Наукова молодь-2021» (Київ, 30 листопада 2021 р.). К., 2021. С.148-156.

ОНЛАЙН ЕНЦИКЛОПЕДІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Яцишин Анна Володимирівна, Буров Олександр Юрійович,
Носенко Юлія Григорівна,**

Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ

Постановка проблеми. Вагомою складовою сучасного цифрового суспільства стає соціальна затребуваність високоякісних, достовірних науково-довідкових даних з усіх без винятку сфер життя та діяльності людини. В умовах перетворення інформації на основну рушійну силу глобального суспільного розвитку надзвичайно зростає роль тих довідників, які об'єктивно, неупереджено, з фундаментальною повнотою віддзеркалюють рівень науки і культури нації. Йдеться, передусім, про енциклопедії й енциклопедичні словники широкого тематичного спектру [3].

Енциклопедії є популярними через те, що вони є найвичерпнішим джерело інформації. Такі видання акумулюють найвагоміші відомості з різних (чи однієї) галузей знань, можуть створюватися на основі даних про діяльність особи чи колективу людей. Відповідно наявність електронної версії енциклопедії надає їй додаткових переваг, основна серед яких – це значне розширення читачів аудиторії [10].

Железняк М.Г. у роботі [5] окреслює основні переваги електронних енциклопедій для читачів, а саме: а) безкоштовний доступ до різних електронних енциклопедій; б) фрагменти чи цілі статті можна використовувати для подальшої роботи з метою цитування (методом копіювання тексту та його вставки в текстовий документ) чи виведення на друк; в) наявність систем навігації, пошуку, гіперпосилань, що забезпечують швидке й зручне споживання інформації; г) поширення матеріалів енциклопедії (завдяки широкій інтерактивності мережі Інтернет читачі енциклопедії мають змогу ділитися посиланнями (лінками) на енциклопедичні статті, наприклад, під час обміну думками, твердженнями, обговорення тієї чи іншої проблеми); д) можливість стати автором енциклопедичної статті (характерно для «відкритих» енциклопедій).

Вчені у роботі застерігають, що наразі виникають (замість відсутніх академічних) квазієнциклопедій, які створюють випадкові колективи авторів без обмежень у доступі, з вільним режимом створення і доповнення статей [3]. У таких відкритих енциклопедіях часто розміщується недостовірна, необ'єктивна інформація, неперевірені відомості чи псевдонаукові теорії.

Аналіз наукових досліджень. Різні аспекти створення та функціонування онлайн енциклопедій були предметом досліджень Боряка Г., Іщенко О., Железняк М., Папакіна Г., Черниш Н. та ін. Зокрема питаннями розробки енциклопедій та онлайн енциклопедій професійно займаються фахівців Інституту енциклопедистики НАН України. У публікаціях таких вчених, як Гуржій А., Бахмат Н., Биков В., Зайчук В., Карташова Л., Лупаренко Л., Пінчук О., Розман І., Сорочан Т. та ін. було наголошено на важливості створення якісних вітчизняних онлайн енциклопедій з педагогічної та психологічної тематики, оскільки таких проєктів у вітчизняному науково-освітньому просторі зовсім обмаль. Тому важливим є аналіз зарубіжних та вітчизняних онлайн енциклопедій, на наявність в них розділів, напрямів, окремих статей педагогічної та психологічної тематики.

Мета публікації – дослідження зарубіжних та вітчизняних онлайн енциклопедій, на наявність в них відомостей з педагогічної та психологічної галузей знань.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом з'явилися онлайн-енциклопедії, які не мають аналогів серед друкованих. З одного боку, такі видання існують лише в мережі Інтернет, отже, позбавлені можливості бути у вжитку у вигляді паперових книг. З іншого ж боку, особливості веб-формату дають змогу реалізувати такі енциклопедичні проєкти, які неможливо втілити в друкованих виданнях [10].

У дослідженні [7] наведено приклади якісних зразків електронних енциклопедій, що доступні онлайн та містять статті освітньої тематики: *Оксфордська дослідницька енциклопедія освіти* (Oxford Research Encyclopedia of Education, <https://oxfordre.com/education>); *Encyclopedia.com*; «*Национальная педагогическая энциклопедия*» (<https://didacts.ru>); *Енциклопедія «Історія педагогіки»* (<https://cutt.ly/bjaKo4G>); *Електронна енциклопедія освітян України* (EDUPEDIA) (<https://galaktika2005.wixsite.com/edupedia/participants>).

Наразі онлайн енциклопедії поділяють на два типи, відповідно до технологій їх створення. До першого типу відносяться електронні енциклопедії, які утворені внаслідок адаптації для функціонування у веб-середовищі енциклопедичних паперових видань, і які створені в традиції укладання паперових енциклопедій. Матеріали в них доступні читачам для ознайомлення, але закриті для внесення змін (редагування). До прикладу, такою є електронна онлайн-версія «*Енциклопедії Сучасної України*», що є першою українською загальною (національною) онлайн-енциклопедією. До другого типу належать такі енциклопедії, що створюються не видавництвами, а читачами (відповідно до правил кожного проєкту). Такі веб-проєкти називають «вільні енциклопедії» і їм характерна висока швидкість розвитку, необмеженість доступу до редагування розміщених матеріалів та створення нових, форуми для спілкування учасників, впроваджені в проєкт та їхня популярність серед інтернет-користувачів. За допомогою wiki-технології з'явилася велика кількість інтернет-енциклопедій, як універсальних, так і вузькоспеціалізованих. До прикладу, таким енциклопедичним проєктом є «*Bikinedia*» [5].

Наразі за зразком Вікіпедії виникли й інші аналогічні енциклопедичні проекти. У 2002 р. відокремились від Вікіпедії та була створена окремим проектом «*Enciclopedia Libre Universal en Español*». Поряд з цим було розпочато багато інших проектів вікі-енциклопедій, які дещо відрізняються за своєю філософією від редакційної моделі Вікіпедії. *Wikinfo* не вимагає нейтральної точки зору і дозволяє оригінальні дослідження. Нові проекти на зразок Вікіпедії – *Scholarpedia*, *Citizendium*, *Conservapedia*, а також *Google's Knol*, у якому статті носять більш творчий характер, – було розпочато у відповідь на відчутні обмеження Вікіпедії (такими називають передусім політику щодо рецензування оригінальних досліджень, комерційну рекламу). Отже, феномен Вікіпедії як першої універсальної відкритої онлайн-енциклопедії свідчить як про позитивні надбання, так і про істотні проблеми згаданого довідково-інформаційного мережевого ресурсу, зокрема, в його соціогуманітарному аспекті, і потребує окремого аналізу [3].

Розглянемо кілька зарубіжних і вітчизняних проектів онлайн-енциклопедій детальніше.

«*Scholarpedia*» (<http://www.scholarpedia.org>) є рецензованою онлайн-енциклопедією з відкритим доступом, створена та підтримується науковими експертами з усього світу. На сайті *Scholarpedia* зазначено, що вона заснована на основі Вікіпедії для її доповнення, забезпечуючи поглиблений науковий розгляд тем у галузях математики та природничих наук, включаючи фізичні, біологічні, поведінкові та соціальні науки. *Wikipedia* та *Scholarpedia* схожі в багатьох аспектах: обидва дають змогу будь-кому запропонувати зміни майже до будь-якої статті; обидва є «вікі» та використовують програмне забезпечення *MediaWiki*, розроблене для Вікіпедії; обидва дають значну свободу на сторінках з метою «Обговорення» кожної статті; обидва створені з метою зробити світові знання вільно доступними для всіх.

У *Scholarpedia* найбільш значущим є процес рецензування: усі статті знаходяться в процесі написання командою авторів, або вже опубліковані та підлягають експертному кураторству. До публікації, всі нові статті повинні спочатку отримати спонсорство, щоб підтвердити особистість, повноваження та здатність авторів, які пропонують їх написати. Кожна стаття проходить наукову експертну рецензію, що вимагає публічного схвалення принаймні двох наукових експертів. Після публікації, статті з'являються в *Scholarpedia* і їх можна цитувати, як і будь-яку іншу наукову статтю; видимість майбутніх змін до статті контролюється куратором статті, зазвичай (найбільш) визнаним експертом статті на момент публікації; коли куратор статті з різних причин не може виконувати свої обов'язки, обирається новий куратор. Така гібридна модель дозволяє статтям *Scholarpedia* бути містком між традиційними рецензованими журналами та більш динамічними та сучасними вікі без шкоди для якості чи надійності.

На сайті *Scholarpedia* описано, яким чином в цій онлайн-енциклопедії реалізовано «принцип відкритого доступу»:

- ✓ доступ до опублікованих статей у *Scholarpedia* є безкоштовним;

- ✓ жодного разу з авторів не стягується плата за публікацію оглядових статей;
- ✓ весь вміст опублікованих статей доступний за ліцензією Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0;
- ✓ за замовчуванням вся діяльність усіх учасників є загальнодоступною;
- ✓ учасники взаємодіють із сайтом, використовуючи своє справжнє ім'я;
- ✓ користувачі мають право «читати, завантажувати, копіювати, розповсюджувати, друкувати, шукати або посилатися на повні тексти статей Scholarpedia».

На рис. 1 представлено сайт Scholarpedia та статтю освітнього характеру. У Scholarpedia матеріали згруповано за такими напрямками: прикладна математика, астрофізика, експериментальна фізика високих енергій, нейронауки, ядерна фізика та ін. Отже, аналізуючи матеріали зі Scholarpedia зроблено висновки, що в даній онлайн енциклопедії статей, що стосуються педагогічної та психологічної галузей знань знаходиться обмаль.

Рис. 1. Сайт онлайн енциклопедії «Scholarpedia»

«**Britannica**» (<https://www.britannica.com>) є найвідомішою у світі енциклопедією, яка у 2012 р. остаточно перейшла в онлайн формат. Уперше електронна версія цієї енциклопедії з'явилася в 1981 р., а доступною на компакт-дисках була з 1989 р. [5].

На рис. 2 представлено сайт онлайн енциклопедії Britannica та показано статтю знайдену за словом «педагогіка».

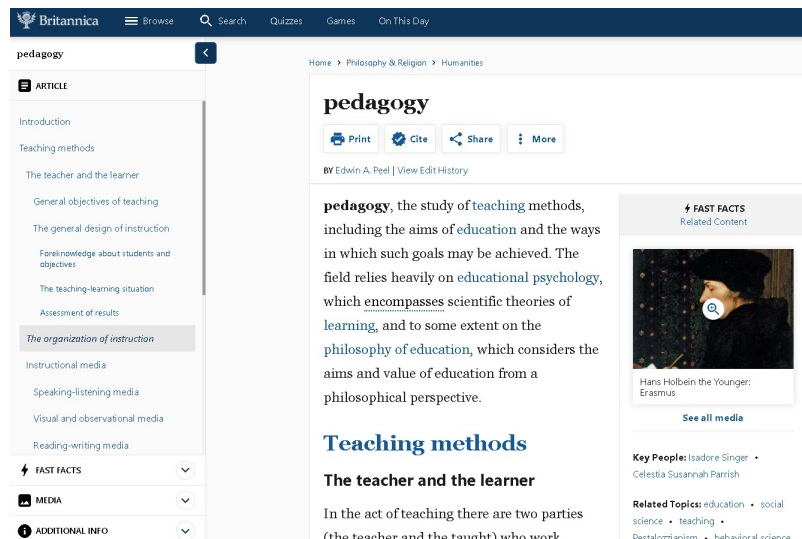

Рис. 2. Сайт онлайн енциклопедії «Britannica»

У Britannica є такі категорії: розваги та поп-культура, географія та подорожі, здоров'я та медицина, спосіб життя та соціальні проблеми, література, філософія та релігія, політика, право та уряд наук, спорт і відпочинок, технології, образотворче мистецтво, світова історія. Також, на сайті Britannica є такі розділи: Вікторини, Ігри, Подкасти, Цього дня, Списки, Цікаві факти, Галереї зображень та Форум. Нами було виконано пошук у «Britannica» в розділі «Біографії» за словом «педагогі», результати представлено на рис. 3.

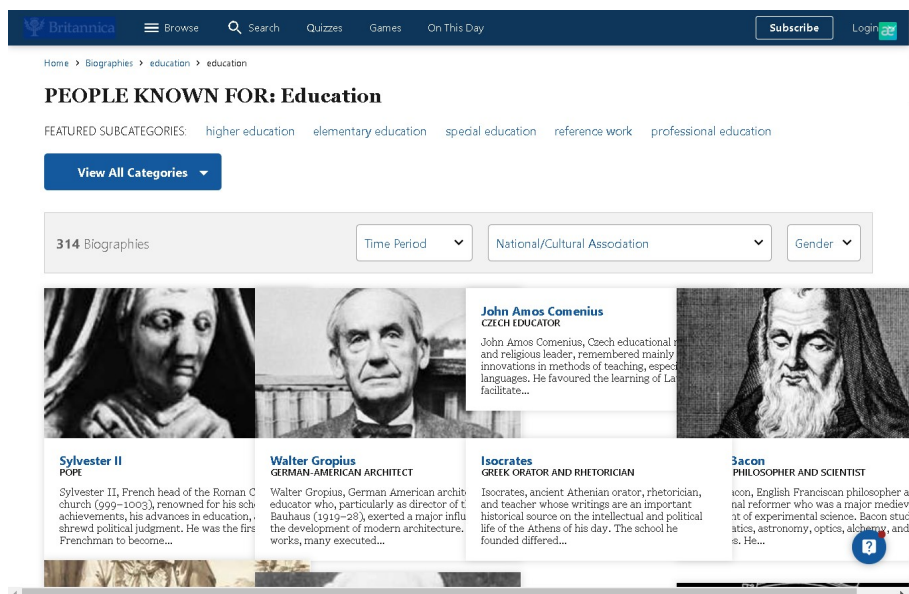

Рис. 3. Розділ «Біографії» (видатних педагогів) на сайті онлайн енциклопедії «Britannica»

«Енциклопедії Сучасної України» (<https://esu.com.ua/about.php>) є першою українською загальною (національною) онлайн енциклопедією. В цій енциклопедії охоплено всі сфери буття України – від географічного положення, природи, політичного устрою, історії, економіки й промисловості, науки, мистецтва, культури, літератури до спорту й молодіжної субкультури. На сайті є «пошук» за матеріалами енциклопедії, також користувачеві пропонується

переглянути вибрані статті, галерею кращих фотографій, а також блок з новинами, що пропонує до перегляду статті, написані напередодні. Міститься блок із контактною інформацією та відомості про енциклопедію [5].

На рис. 4 подано сайт «Енциклопедії Сучасної України». На головній сторінці представлено такі розділи: «Всесвіт і Земля», «Людина», «Суспільство», «Наука», «Культура». На сайті «Енциклопедії Сучасної України» вказано, що це:

- сучасна національна енциклопедія українського народу;
- найбільша за кількістю томів українська енциклопедія (від 2001 р. надруковано 22 томи на літери «А»-«Н»; подальша робота триває);
- має мультимедійну версію: від 2014 року матеріали томів доступні онлайн; нині сайт містить 63375 статей та фотогалереї;
- індексується платформою наукових публікацій Google Scholar.

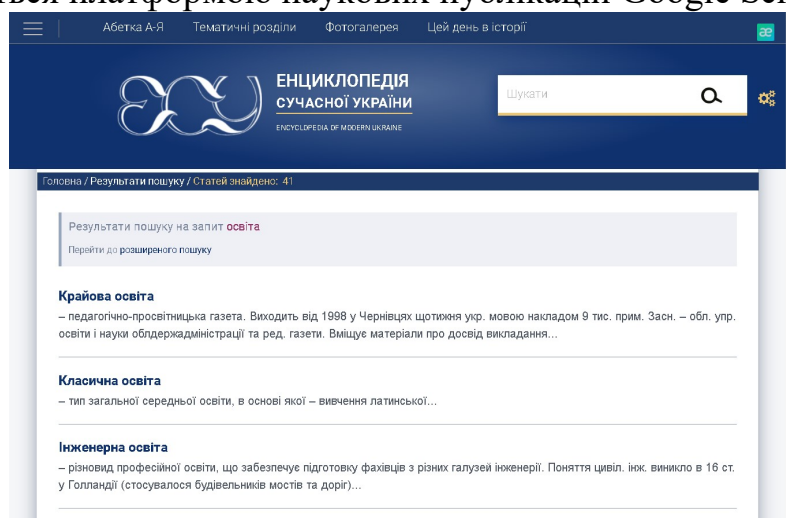

Рис. 4. Сайт «Енциклопедії Сучасної України»

Засновником «Енциклопедії Сучасної України» є Національна академія наук України та Наукове товариство імені Шевченка, а видавцем – Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. «Місія «Енциклопедії Сучасної України» - енциклопедія слугує джерелом об’єктивних довідкових знань про історичні надбання українського народу та сучасний стан України. Зміст видання висвітлює всі сфери буття країни – від географічного положення, природи, історії, політичного устрою, економіки, промисловості, науки, культури, мистецтва, літератури, спорту й молодіжної субкультури до різноманітних явищ, процесів, понять. Матеріали енциклопедії охоплюють період від початку ХХ століття до наших днів. Редакція енциклопедії активно залучає провідних фахівців до написання статей, зокрема це вчені з Національної академії наук України, галузевих академій, закладів вищої освіти, мистецтвознавців, краєзнавців та інші. Водночас редакція відкрита до співпраці з авторами, які відчувають в собі енциклопедичний хист, інтелектуальний потенціал в тій чи тій галузі знань і бажання стати співтворцем важливого національного проекту (стаття автором)», - це вказано на сайті «Енциклопедії Сучасної України».

«**Велика українська енциклопедія**» (<https://vue.gov.ua>) – електронна версія «Великої української енциклопедії». «Енциклопедія репрезентує сучасну наукову картину світу, знайомить із персоналіями, які вплинули на історичний процес, подає колоритну палітру понять і термінів із різних галузей науки. Разом із е-ВУЕ природа й цивілізація стають зрозумілішими», - зазначена на даному сайті. На головній сторінці (рис.5) є навігація по проекту за такими розділами: Персоналії, Природа, Цивілізація, Галузі знань, Автори, Медіафайли, Пошук. Здійснивши пошук у «Великій українській енциклопедії» в розділі «педагогічні науки», було знайдено низку статей, що представлено на рис. 6.

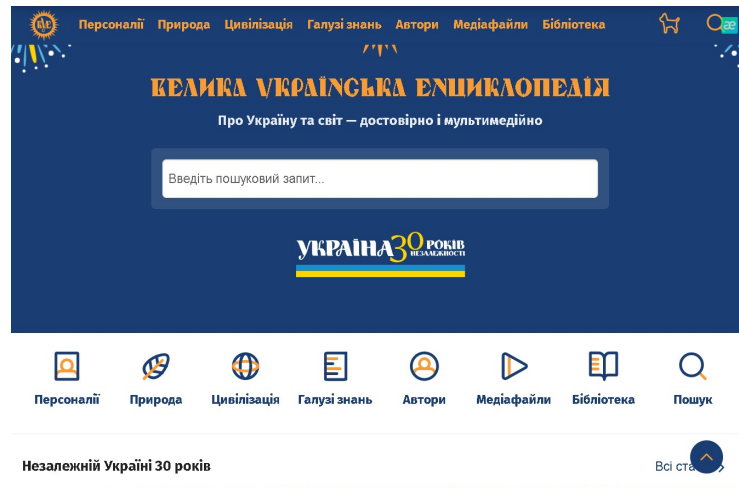

Рис.5. Сайт енциклопедії «Велика українська енциклопедія»

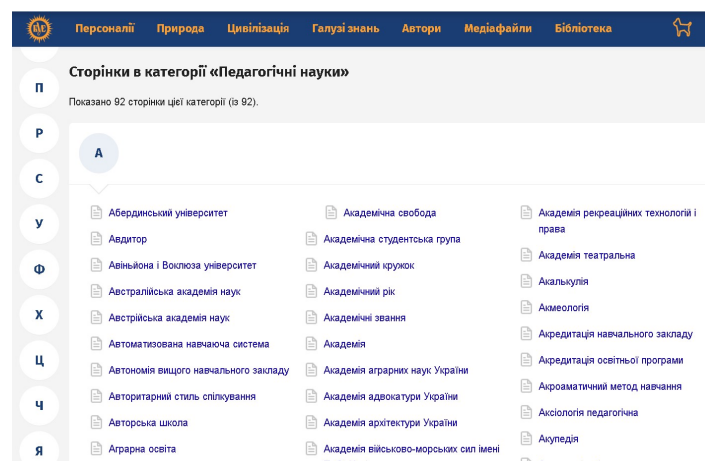

Рис.6. Результати пошуку у розділі «педагогічні науки» на сайті «Великої української енциклопедії»

Виконавши аналіз зарубіжних та вітчизняних проектів щодо функціонування онлайн енциклопедій визначено, що на цих ресурсах уже мала кількість відомостей з галузей знань педагогіка та психологія. Тому, погоджуємося з колегами [8], про те, що наразі важливим є створення відкритої інтернет-платформи «Українська електронна енциклопедія освіти», яка матиме потужний ефект для неперервного осучаснення та технологічного

вдосконалення змісту освіти, що зумовить підвищення якості й результативності наукових досліджень у сфері педагогіки та психології.

Висновки. В результаті проведеного аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду функціонування енциклопедичних проєктів, зроблено такі висновки:

- в мережі інтернет розміщено значну кількість енциклопедичних та довідкових ресурсів, які охоплюють різноманітну проблематику та представлені різними мовами;
- в Україні щороку збільшується кількість енциклопедичних проєктів, проте все одно їх дуже мала частка;
- онлайн енциклопедії стають об'єктом наукових досліджень;
- багато вітчизняних енциклопедій мають лише оцифровану копію;
- онлайн енциклопедій є популярними серед користувачів, адже їх сайти вони мають зручний і швидкий пошук (простий та розширений), мультимедійний супровід (додано зображення, відео та фото), мають різні цікаві розділи для кооистувачів (форуми, конкурси, новини, вікторини, опитування тощо)

Наразі вітчизняні фахівці, запозичивши досвід зарубіжних колег щодо створення онлайн енциклопедій, тільки почали їх створювати. Тому українських онлайн енциклопедій ще розроблено малу кількість, отже ця проблематика є актуальною і перспективною.

Список використаних джерел:

1. Биков В.Ю., Пінчук О.П., Лупаренко Л.А. Проблема формування й актуалізації поняттєво-термінологічного апарату педагогіки і психології у цифрову епоху. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України*. Київ, 2021.

2. Болтівець Сергій. До питання створення національної довідкової служби енциклопедично-освітнього спрямування. *Енциклопедичний вісник України*. 2019. Вип. 11. С. 31–39. <https://doi.org/10.37068/evu.11.3>

3. Боряк Г., Папакін Г. Відкриті енциклопедичні гуманітарні ресурси в Інтернеті: сучасний стан і проблеми функціонування. *Спеціальні історичні дисципліни*. 2013. Число 21. С. 73–89.

4. Гуржій А.М., Бахмат Н.В., Зайчук В.О., Карташова Л.А., Розман І.І., Сорочан Т.М. (2021). Організаційні засади формування цифрової інфраструктури освіти і педагогічної науки в Україні (кінець 80-х рр. ХХ століття-початок ХХІ століття). *Інформаційні технології і засоби навчання*, 83(3), 26-48. <https://doi.org/10.33407/itlt.v83i3.4219>.

5. Железняк М. Українська електронна енциклопедистика: тенденції розвитку та місце в інформаційному просторі держави. *Енциклопедичний вісник України*. 2017. Вип. 8–9. С. 7–21. <https://doi.org/10.37068/evu.8-9.1>.

6. Железняк М.Г., Іщенко О.С. Онлайн енциклопедії США як сучасні освітні ресурси. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. 84(4), 339–353. <https://doi.org/10.33407/itlt.v84i4.4410>.

7. Лупаренко Л. Еволюція відкритих електронних науково-освітніх систем і їх використання у вітчизняному освітньому просторі. *Збірник наукових праць*

Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2021. 25(2), 236-272.
<https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v25i2.775>.

8. Пінчук О.П., Лупаренко Л.А. Процедура розгортання відкритої Інтернет-платформи «Українська електронна енциклопедія освіти». Зб. матеріалів III Всеукр. конф. «Теоретико-практичні проблеми використання математичних методів та комп'ютерно-орієнтованих технологій в освіті та науці» (28 квітня 2021 р.). К., 2021, С. 134-137.

9. Українські електронні та паперові енциклопедичні видання: основні здобутки й перспективи. За ред. М. Железняка; Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України. Київ, 2015.

10. Українські енциклопедії: типологія, стиль, функції: монографія. Відп. ред. Я. Яцків; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Київ, 2018. 150 с.

11. Штерн І. Моделі репрезентації знань і структурування інформаційного простору в сучасних гуманітарних дисциплінах як прототипні конфігурації для проектування гуманітарних баз знань. *Наукові записки. Комп'ютерні науки*. Т. 18. Київ, 2000. С. 14-18.
